

**Apoštol Pavel,
posel Božího
království**

**Paula
Fredriksenová**

maraton

m

**Apoštol Pavel,
posel Božího
království**

Apoštol Pavel, posel Božího království

**Paula
Fredriksenová**

přeložil Jan Petříček

Praha 2023
maraton

Knihu finančně podpořilo Ministerstvo kultury České republiky

**MINISTERSTVO
KULTURY**

Paula Fredriksen

Paul

The Pagans' Apostle

Copyright © 2017 by Paula Fredriksen

Originally published by Yale University Press

Czech edition © Maraton, 2023

Translation © Jan Petříček, 2023

ISBN 978-80-88411-18-5

Tohle je pro Kristera

*Minulost je pryč; a pravda toho,
co minulo, tkví v našem vlastním soudu,
nikoli v samotné minulé události.*
Augustin z Hipponu, *Contra Faustum*, 26,5

OBSAH

PŘEDMLUVA / 13

ÚVOD. POSEL A POSELSTVÍ / 15

1. IZRAEL A NÁRODY / 22

Počátky / 24

Bůh a kosmos / 24

Bůh a lidstvo / 27

Bůh a Izrael / 29

Království a exil / 32

Dům Davidův a dům Boží / 32

Proroctví a slib / 36

Očekávání vykoupení / 42

2. OTČINA A MATEŘSKÉ MĚSTO / 48

Židé na pohanských místech / 54

Pohané na židovských místech / 66

Chrám / 67

Synagoga / 72

3. PAVEL: MISIE A PRONÁSLEDOVÁNÍ / 79

Kdo byl Pavel a jak to víme? / 79

Narodit se Židem, stát se Židem / 82

Židovské misie? / 88

Eschatologičtí pohané / 93

Svědectví, odpor a „pronásledování“ / 97

4. PAVEL A ZÁKON / 116

Evangelium a obřízka pohanů / 116

„Svoboda od Zákona“? / 131

Bohové a jediný pravý Bůh / 135

Etnická rozlišení / 136

Zákon, *ethné* a „ospravedlnění z víry“ / 141

Prokletí Zákona / 146

5. KRISTUS A KRÁLOVSTVÍ / 157

Kristus, syn Davidův, část 1: *Eschaton* / 159

Kristus, syn Davidův, část 2: Římané / 168

Intermezzo: obrácení národů / 174

Původ/*hýiothesia* / 176

Oddělení/*hagiasmos* / 180

Chorální symfonie: Pavlův list Římanům / 184

Římanům 2-7: Problémy s judaizujícími nežidy / 186

Římanům 9-11: Izrael a národy / 189

POSTSKRIPTUM / 197

PODĚKOVÁNÍ / 205

POZNÁMKA PŘEKLADATELE / 210

SEZNAM ZKRATEK / 211

SEZNAM LITERATURY / 213

Primární prameny / 213

Sekundární prameny / 216

POZNÁMKY / 239

JMENNY A MÍSTNÍ REJSTŘÍK / 310

PŘEDMLUVA

Království Boží, vyhlášoval Pavel, je za dveřmi. Jeho pevné přesvědčení, že žije a pracuje v poslední hodině dějin, má naprosto rozhodující význam; určuje podobu všeho, co říkal a dělal. A tato jeho jistota je tím pozoruhodnější, když uvážíme, že v době, z níž od něj máme první zprávy, v polovině 1. století, se království už opozdilo.

Tuto skutečnost je snadné ztratit ze zřetele. Naše historické hledisko ji zakrývá. Díváme se do minulosti a z dobrých důvodů vnímáme Pavlovy epištoly jako „rané“ texty, neboť byly napsány pouhá dvě desetiletí po Ježíšově popravě. Jenže zatímco dějiny se vždy píšou zpětně, žít se dá jenom směrem vpřed, den po dni. To znamená, že náš pohled na Pavlovu zkušenost a okolnosti jeho života nikdy nemůže být stejný jako jeho vlastní. Když mu bůh Izraele zjevil svého syna (asi roku 34 po Kr.), Pavel pochopil, co to znamená: království Boží nemůže být daleko. Tuto interpretaci však předkládá v listech, které svému společenství v Korintu adresoval až o dvě desítky let později (1K 15,12–52). Proč – jak – si může být pořád tak jistý? A v jiném dopise, napsaném ještě později, Pavel opět ujišťuje, že konec je blízko: „Víte přece, co znamená tento čas: už nastala hodina, abyste procitli ze spánku; vždyť *nyní* je nám spása blíže, než byla tenkrát, když jsme uvěřili. Noc pokročila, den se přiblížil.“ (Ř 13,11–12) Kolik let už ho tehdy dělilo od okamžiku, kdy byl povolán, aby hlásal tuto dobrou zprávu? Proč – jak – si mohl být po uplynutí tak dlouhé doby pořád tak jistý, že ví, jaký čas ukazují hodiny Boží?

To je vůdčí otázka přítomné studie. Zkoumání tohoto problému nás zavede do židovského světa planoucího apokalyptickými nadějemi: že Bůh každou chvíli splní pradávné sliby dané Izraeli; že přišel mesiáš a brzy se vrátí; že mrtví budou vzkříšeni a spolu s živými proměněni; že národy, a dokonce i jejich bohové se zanedlouho obrátí k bohu Izraele. A přeneseme nás rovněž do středomořského světa

zalidněného starověkými aktéry: pohany a Židy; léčiteli a proroky; anděli a démony; Řeky a Římany; a v neposlední řadě hněvivými nadlidskými silami, božskými mocnostmi a nepřátelskými kosmickými bohy. Oba světy jsou světy Pavlovými a jeho domněnky o prvním z nich určovaly jeho činy v druhém.

Pavel tyto názory zastával jako přesvědčený Žid a jako přesvědčený Žid je *uváděl do praxe*. V této studii budu stručně řečeno tvrdit, že Pavel svůj život žil zcela v rámci židovství, svého rodného náboženství. Pozdější tradice, založená na jeho dopisech, jej z tohoto kontextu vytrhne. Ve zpětném pohledu historie se Pavel změní v „konvertitu“, v bývalého Žida, ne-li v nepřítele Židů; ba vlastně v zakladatele nežidovského křesťanství. Jenomže Pavel nevěděl a nemohl vědět, co díky časovému odstupu věděla tato pozdější pokolení: že jeho misie skončí, aniž se vrátí mesiáš. Že krátce po jeho smrti Římané zničí chrám jeho boha a jeho město, Jeruzalém. Že se kolem jeho dopisů zformují nová nežidovská hnutí, nezávislá na judaismu a zaujatá proti němu, která budou tvrdit, že jejich teologie je teologií Pavlovou.

Pavel však prožil svůj život – jako jej musíme žít my všichni – bez znalosti budoucnosti. Coby historikové tuto neznalost ožívujeme disciplinovaným výkonem představivosti, opírajícím se o dochované starověké prameny. Jedině tak můžeme začít Pavla vidět tak, jak se viděl on sám: jako prorockého posla Božího, který byl už v těle své matky vyvolen k tomu, aby na samotném okraji času národům naléhavě zvěstoval dobrou zprávu o nadcházející spáse.

Úvod

POSEL A POSELSTVÍ

Pavel, otrok Krista Ježíše, povoláný za jeho posla, oddělený pro Boží dobrou zprávu, kterou Bůh ústy svých proroků předem zaslíbil ve svatých písmech, dobrou zprávu o jeho Synu, který tělem pocházel ze sémě Davidova a podle ducha svatosti byl vzkříšením mrtvých jmenován synem Božím v moci: o Ježíši Kristu, našem pánu, skrze něhož jsme přijali milost a apoštolské poslání, abychom v jeho jménu přinesli poslušnost věrnosti všem národům, včetně vás.

Římanům 1,1-6

Těmito slovy se Pavel v polovině století představuje společenství, které zatím nezná: bývalým pohanům, nyní následovníkům Krista, shromážděným v Římě, hlavním městě říše. První řádky dopisu leccos prozrazují o dramatických proměnách, jimiž toto kvapně se rozvíjející židovské hnutí prošlo v desetiletích po Ježíšově smrti. Sám Ježíš, jenž učil aramejsky, se obracel na své krajany v Galileji a Judsku. Přecházel mezi vesnicemi a posvátnou pevností svého lidu, chrámem v Jeruzalémě,¹ a zvěstoval poselství svého zavražděného mentora Jana Křtitele: Boží království, učili oba, je blízko.²

Tutéž zvěst hlásal i Pavel, Ježíšův „otrok“ (*dúlos*) a „posel“ (*apostolos*), jenž však žil a působil v mnohem širším světě. Pavel učil, přemýšlel a poslouchal písmo v řečtině, angličtině starověkého Středomoří. Hodně cestoval, zejména podél *via Egnatia*, velké západovýchodní dálnice propojující města Malé Asie a Řecka s Římem. A „dobrou zprávu“ o blížícím se Božím království nepřinášel jenom svým židovským souvěrcům, nýbrž daleko početnějšímu obyvatelstvu: Pavel kázal pohanům.³

V době mezi Ježíšovým a Pavlovým působením se nezměnila jenom etnicita jejich posluchačů, nýbrž i sám obsah jejich poselství, ona „dobrá zpráva“. První z nich, můžeme-li věřit pozdějšímu podání evangelií, své židovské posluchače nabádal, aby se v přípravě na příchod království káli ze svých hříchů. „Přiblížilo se království Boží. Čiňte pokání a věřte dobré zprávě!“ (Mk 1,15) Tato výzva k pokání má v původním židovském kontextu specifický význam. Evangelia pro Ježíšovo nabádání používají výraz *metanoiete*, který naznačuje, že od svých posluchačů požadoval změnu smýšlení (*nús* znamená řecky „mysl“). Jenomže tato myšlenka se opírá o hebrejské slovo *tešuv*, „obrat“, z něhož je odvozen pozdější rabínský výraz pro pokání, *tešuva*. Odvrátit se od hříchu v židovském kontextu konkrétně znamenalo *navrátit se ke smlouvě mezi Bohem a Izraelem, tedy k učení Tóry*.⁴

Tímto směrem, tedy ke spojení mezi dodržováním Tóry – *tešuvou* – a přípravou na království, ukazují i jiné tradice o Janu Křtiteli a Ježíšovi. Flavius Josephus, současník evangelistů, vypráví, že Jan Křtitel vyzýval své posluchače, aby se „očisťovali správným jednáním“, konkrétně spravedlností (řecky *dikaioyné*) k sobě navzájem a zbožností (*eusebeia*), zbožným chováním k Bohu (AJ 18,116–119). „Spravedlnost“ a „zbožnost“ v tomto kontextu nejsou mlhavé abstrakce: jsou dvojslovnou šifrou pro Desatero, klíčovou tradici sinajské smlouvy. Prvních pět přikázání či první deska Zákona, *eusebeia*, upravuje vztah člověka k Bohu (víra v jediného Boha, zákaz zobrazování, zákaz brání Božího jména nadarmo, dodržování šabaty, ctění rodičů). Druhých pět přikázání či druhá deska, *dikaioyné*, pak upravuje vztahy mezi lidmi (zákaz vraždy, smilstva, krádeže, lhaní a dychtění po cizích věcech).

Tentýž motiv dodržování (hlavně) Desatera se objevuje i v evangeliích o Ježíšovi. Na dotaz, které z přikázání je největší, Ježíš synoptické tradice odpovídá ocitováním Deuteronomia 6,4 (láska k Bohu, tedy *eusebeia*) a Leviticu 19,18 (láska k bližnímu, tedy *dikaioyné*; Mk 12,29–31 a paralelní pasáže). Na jiném místě přímo cituje přikázání: „Přikázání znáš: ‚Nezabiješ, nezcizoložíš, nebudeš krást, nevydáš křivé svědectví, nebudeš podvádět, cti svého otce